

ELINGS

MEMO

ONDERWERP	Toelichting op de Integrale Landschapsvisie Wijboschbroek, 2023
PROJECTNUMMER	23007
DATUM	2 oktober 2023
VOOR	Waterschap Aa en Maas, Provincie Noord-Brabant, Staatsbosbeheer, Sweco en anderen
VAN	Elings Landschap

Inleiding

Sinds 2005 wordt er nagedacht en getekend aan het landschap van Wijboschbroek (WBB). Het Wijboschbroek is een Natte Natuurparel, met daar omheen een brede strook vochtig, half-agrarische landschap en het is gelegen tussen Veghel, Schijndel en Heeswijk-Dinther. Elings Landschap heeft in 2021 in opdracht van Waterschap Aa en Maas een concept Landschapsvisie opgesteld voor het Wijboschbroek. Deze is echter nooit definitief gemaakt.

Nu, na enkele recente grondaankopen door Waterschap Aa en Maas, is het mogelijk een concrete invulling te geven aan de ruimtelijke en ecologische ontwikkeling van dit gebied. Op basis van het Onderzoek Watersysteem Natte Natuurparel Wijboschbroek (2021) van Sweco, heeft Sweco opdracht gekregen om de korte termijn maatregelen uit het rapport en de verworven nieuwe natuur locaties uit te werken tot een definitief ontwerp; een Projectplan Waterwet. Op 1 maart 2023 heeft er hiervoor een eerste werkatelier plaatsgevonden om de aanpak, maatregelen en het Schetsontwerp te bespreken. Daaruit kwam de wens om met een gerichte aanpak een integrale visie vast te stellen. Er heeft hiervoor op 5 april 2023 een werksessie plaatsgevonden -met Staatsbosbeheer, Bosgroep-Zuid, Provincie Noord-Brabant, Sweco en Elings Landschap- om te komen tot een aangescherpte visie. Dit document is, vergezeld van een plankaart, de voorzet daartoe.

Het doel van deze Integrale Landschapsvisie is om tot een afgewogen integratie te komen van de voorgenomen hydrologische maatregelen in relatie tot de ecologische-, de cultuurhistorische-, de recreatieve en de landschappelijke waarden. De bijzondere kenmerken van het gebied worden met dit plan versterkt en waar mogelijk beleefbaar gemaakt.

De verworven percelen worden uiteindelijk -na uitvoering van de maatregelen- door het waterschap overgedragen aan Staatsbosbeheer en de maatregelen worden omgezet in acties in het beheerplan van de nieuwe eigenaar, Staatsbosbeheer.

WBB algemeen

Het Wijboschbroek is een nat en bosrijk gebied. Door een dikke leemlaag in de ondergrond, die hier en daar aan de oppervlakte komt, heeft het een stagnerende waterafvoer. Door het diepe afwateringskanaal – de ZuidWillemsVaart -, de vele sloten en door beperkte wateraanvoer is de zomergrondwaterstand gedaald en het gehele gebied verdroogd. Daarnaast is het aangevoerde water van matige kwaliteit -vanwege de hoge voedselrijkdom-, waardoor er nabij de watergangen veel verzuuring ontstaat. Veel gronden zijn in eigendom en beheer van Staatsbosbeheer, al liggen her en der weilanden en boomperven van particulieren. Een deel hiervan is recent opgekocht en

kunnen nu volgens de uitgangspunten van deze visie ingericht worden, maar een deel blijft bestaan, daar wordt rekening mee gehouden.

Karakter NNP op hoofdlijn

Voor deze Natte Natuurparel (NNP) geldt dat 2 boskernen zijn gedefinieerd, een oostelijke en een westelijke (deelgebied 1 en 2 op de visiekaart), met daartussen en eromheen een coulisselandschap dat 'de schil' wordt genoemd (deelgebied 3 op de visiekaart).

Beiden boskernen hebben een heel ander karakter en moeten ons inziens op een andere manier beheerd en doorontwikkeld worden tot een natuurbos.

Het oostelijke bos is cultuurhistorisch zeer waardevol om haar grootschalige bosverkaveling met lanen en rabatten (zie cultuur historisch landschapskaart Schijndel van ±1900). Het westelijke bos is veel ouder en meer organisch gegroeid, met veel kleine hydrologische eenheden die elk een eigen karakter hebben.

Op de topografische kaart van 1900 is de begrenzing van de boskernen in hoofdlijn al te zien. Deze keuze is arbitrair, 10 jaar eerder of later is alles een beetje anders, maar de aanpak, de verkaveling en het huidige beeld van een opener landschap tussen de kernen, motiveert onze keus. De beheergrenzen van Staatsbosbeheer uit 2004, in blauw aangegeven op de visiekaart, volgen een iets andere lijn.

Tussen en om de boskernen ligt 'de schil'. Een relatief open gebied dat valt onder het kleinschalig cultuurhistorisch landschap. In de eerdere visie van Elings Landschap werd dit gebied het 'streepjeslandschap' genoemd, maar het is nu -redenerend vanuit het beeld- benoemd als coulissen landschap. Het vormt een echte schil tussen en om de beide bosgebieden heen. Zie plankaart.

Deze schil is een ecologische en hydrologische buffer voor de bosgebieden en wordt gekenmerkt door rijen met beplanting, veelal populieren, soms met ondergroei, soms op gras. De verkaveling is op de kaart uit 1900 al regelmatig, langgerekt en zeer kleinschalig.

Deze drie gebieden (Bos west, Bos oost en het coulissen landschap) bepalen samen het karakter van de Natte Natuurparel Wijboschbroek. Ze vormen de kern van het hydrologisch-, ecologisch-, en landschappelijk zeer interessante Wijboschbroek.

Het kleine zuidelijke stukje NNP, nabij natuurgebied Smaldonken, wordt niet in de hoofdopzet van deze landschapsvisie betrokken, maar wordt wel besproken als apart deelgebied 9.

Beschrijving deelgebieden

Op de integrale visiekaart worden, naast de 3 bovenstaande gebieden, in totaal 9 deelgebieden onderscheiden. Hieronder volgt een toelichting per deelgebied van de kenmerken, de begrenzing, het doel vanuit de landschapsvisie en de voorgenomen maatregelen.

Deelgebied 1, Bos west

Kenmerkend voor dit gebied is dat het een zeer divers bosgebied is met een organische verkaveling. Hier zit de leemlaag heel dicht onder het oppervlak. Het gebied watert in 3 richtingen af, waardoor veel hydrologische eenheden zijn ontstaan; een soort kleine cellen. In dit zeer lemige gebied bevinden zich zandpaden, enkele wegen, veel rabattenbossen, oude bomen, oude ontginningslijnen en bijzondere planten bijeen in clusters.

De begrenzing van dit deelgebied is bepaald aan de hand van de topografische kaart van 1900, de Schijndels erfgoedkaart en het beheerplan van Staatsbosbeheer.

Het huidige oordeel over dit gebied is dat het landschap zeer gevarieerd is en tamelijk dicht en gedomineerd wordt door de lange lijn en de drainerende werking van de Steegseloep. Het is vegetatiekundig grotendeels te rekenen tot het vogelkersen-essenbos met in de laagten elzenbroekbos en op de hogere delen eiken-haagbeukenbos). Veel bos is bosbouwkundig matig onderhouden. Daardoor is de natuurwaarde sterk verhoogd.

Plan van aanpak voor dit deelgebied: Om de verdroging tegen te gaan moet er meer water vastgehouden worden en is bevorderen van lokale en kanaalkwel nodig. Om dit te realiseren zullen een aantal hoofdwatergangen worden gedempt en verondiept. Op termijn zal ook een groot deel van de kavelsloten worden gedempt. Plaatselijk zal het uit ecologisch oogpunt zinvol zijn om rabatten te verwijderen. Dit om het historische beeld zichtbaar te houden zal minimaal 30% van de rabattenstelsels behouden blijven. Het dempen vindt plaats volgens de rabattenstrategieën uit de LESA. In dit gebied wordt met name ingezet op behoud en versterken van de uitstraling van het robuuste bos wat verder verdicht zal worden, waarbij er telkens een accent gelegd wordt op de ontginningslijnen. Zie visiekaart cultuurhistorie. Deze zullen bij nieuwe aanplant of herplant met een afwijkende, inheemse, soort worden ingeplant. In dit gebied blijft ruimte voor open plekken binnen het robuuste bos t.b.v. bijzondere bosrandplanten, welke ingericht worden als een hooilandje.

Daarnaast zullen de ecologisch hooggewaardeerde gebieden met een bijzondere beplanting - gespikkeld op de visiekaart- grotendeels met rust gelaten worden. Hiermee blijven de florisitsch waardevolle hooilandjes in de Prekers (Zwartblauwe rapunzel en Knikkend nagelkruid e.a. bijzondere soorten) behouden. Voor enkele bijzondere soorten heeft Floron een herstelplan opgesteld dat in haar geheel wordt uitgevoerd.

In dit gebied ligt het accent op natuurbos, (particuliere) boomweiden passen niet in deze ambitie. De ambitie richt zich er op dat deze, op de langere termijn, worden omgevormd. Om de recreatieve verbinding in dit gebied te verbeteren zullen -op de visiekaart aangegeven- routes met elkaar verbonden worden door de aanleg van enkele stukjes nieuwe verbinding.

Voor de particuliere eigenaren in dit deelgebied moet een regeling worden opengesteld waarbij ze vergoeding krijgen als hun aanplant schade ondervindt van de grondwaterverhoging.

Deelgebied 2, Bos Oost

Kenmerkend voor dit gebied zijn de zeer grote, eenduidige, rationeel verkavelde, rabattenbossen met daartussen een orthogonale laanstructuur. Dit is een droger gebied dan deelgebied 1, met een lemige bodem en zandige opduikingen (kopjes) door het gehele deelgebied. Het heeft een eenduidige afstroomrichting van water richting het noordwesten.

De begrenzing van dit gebied is tot stand gekomen aan de hand van de topografische kaart van 1900, de Schijndels erfgoedkaart en een analyse van de samenhangende ontginning. De begrenzing is op grond van het landschapsbeeld wat verschoven ten opzichte van de SBB beheergrens uit 2004. Het huidige oordeel over dit gebied is dat de bospercelen een sterk beeld opleveren. Het bos behoort vegetatiekundig tot de vogelkers-essenbossen en eiken-haagbeuken bossen en op de allerhoogste delen beuken-eikenbossen. Tot voor kort stonden er in het zuidelijke deel plaatselijk veel Amerikaanse eiken, naaldhout en een perceel dode essen. In dit gebiedje is Staatsbosbeheer in samenwerking met Bosgroep-Zuid een pilot gestart. In een klein deel van het gebied is al begonnen aan het pleksgewijs afdammen en deels vervlakken van de rabattenstructuur. De dode essen zijn verwijderd en er wordt nieuwe aanplant voor terug gezet. De aanplanten van naaldhout en delen met Amerikaanse eiken worden omgevormd of vervangen door (inheems) loofhout.

Plan van aanpak voor dit deelgebied: De kenmerkende lanenstructuur zal geaccentueerd worden door herstellen van deze structuur op een waardevolle historisch- geografische lijn, aangegeven op de visiekaart. Ook zal het naaldhoutbos omvormen worden naar inheems loofhout. Voor de hooilandjes is af en toe nog plek, voor boomweides niet. De bossen zullen stapsgewijs, blok voor blok, vernieuwd worden, als daar aanleiding voor is. Rabatten zullen vanwege het sterke ruimtelijke beeld en de ongekende samenhang op deze schaal grotendeels intact gehouden worden. Om toch ook te komen tot vernatting, is het leggen van dammetjes op de hoogtelijnen rondom een zandkopje een oplossing om meer water vast te houden. Rabatdelen die al omgevormd zijn (2022, afvlakken rabatten en aanplant rijkstrooiselsoorten) worden niet hersteld. Dat is een ecologisch zinvolle ingreep die gemonitord gaat worden.

Deelgebied 3, Coulisselandschap

Kenmerkend voor dit gebied zijn de stroken met langgerekte, regelmatige, kleine kavels die planmatig ontgonnen zijn. In dit gebied zie je overal de populierenrijen en populierenweides terug. In dit deels lemige en deels droge gebied bevinden zich daarnaast nog veel andere landschapselementen: bosjes, lanen, singels, poelen en hooilandjes. Kenmerkend zijn de lijnen van populieren, soms met ondergroei en vaak met verre doorzichten eronder- en ertussendoor. Met een kathedraalachtig effect. Daarnaast zijn er in dit gebied veel sloten, parallel aan de populierenlijnen. Het pootrecht -van oudsher kenmerkend voor het gebied- is duidelijk zichtbaar door de afwisseling in wegbeplanting.

De begrenzing van dit deelgebied is tot stand gekomen aan de hand van de topografische kaart van 1900 en het beheerplan van Staatsbosbeheer.

Het huidige oordeel over dit gebied is dat het landschap gevarieerd is en zeer ruimtelijk. Wel is het gebied onderhevig aan verdroging, zijn er veel kleine kavels die de beheerkosten opstuwen en is het beheer van de populierenweides lastig te sturen zodat ze langzaam “verbossen” en op termijn ineens allemaal om zouden kunnen vallen.

ELINGS

Plan van aanpak voor dit deelgebied: Vernatten is hier het hoofddoel. Om verdroging tegen te gaan zullen sloten deels gedempt worden. Zo kan het freatisch vlak stijgen. Dit is om de hooilanden in stand te kunnen houden. Bij elke 3^e sloot wordt een bomenrij of singelbeplanting met bomen aangeplant om de maatvoering en kavelgrootte van dit landschap te vormen. Zo ontstaat een nieuwe tijdlaag in het landschap en blijft de oorspronkelijke verkaveling zichtbaar.

Bij de wegen of de wegkant van het bosperceel zal het voorpootrecht ingezet worden in de vorm van laanbeplanting. Elsen en wilgen op de lagere delen en eiken en esdoorns op de hogere delen, afgewisseld met inheemse populieren.

Op de kruisingen van paden zullen boomweides en populierenweides gerealiseerd of versterkt worden, als herkenningsteken en als versterking van dit landschapstype. Het deel van de populierenweides dat niet in het zicht ligt wordt omgevormd naar populierenbos.

Bestaande poelen worden behouden.

Daarnaast zullen de ecologisch hooggewaardeerde gebieden met bijzondere beplanting, gestippeld op de kaart, met rust gelaten worden. Voor enkele bijzondere soorten heeft Floron een herstelplan opgesteld dat in haar geheel wordt uitgevoerd (De Prekers). Op de visiekaart is ook een “ontwikkelzone bijzondere bosrandbeplanting” ingetekend, als voorstel om gebieden met bijzondere beplanting met elkaar te verbinden. Deze ontwikkelzone komt voort uit gesprek met Floron en zal in overleg met de perceeleigenaars vormgegeven worden.

In het gebied ligt een deel dat binnen de beheersgrens van Staatsbosbeheer valt. Dit deel wordt net iets anders benaderd. Hier is geen ruimte voor populierenweides, maar wordt ingezet op natuurbos met hier en daar een open plek als zachte overgang van de boskern naar ‘de schil’. De ecologische waarde zit hier in de variatie, behoud van de randlengte is van belang.

Deelgebieden 4 en 5 Dorpen en gehuchten op dekzandruggen

Kenmerkend voor deze gebieden is het halfopen, semi-agrarische karakter.

De begrenzing van deze deelgebieden is tot stand gekomen aan de hand van de zichtbare verstedelijking in het veld, de ligging van de oude gehuchten, de AHN hoogtekaart en de topografische kaart 2023.

Het huidige oordeel over dit gebied is dat het een vrij rommelig landschap is met grote schaalverschillen (grote naast kleine bebouwing) die vooral van enige afstand dominant en storend zijn.

Plan van aanpak voor dit deelgebied: Er moeten groene buffers aangelegd worden voor een betere inpassing van de bebouwing. De gemeentes kunnen hier een rol in spelen door groene buffers af te dwingen bij het verlenen van vergunningen. Via STILA (Subsidie Stimuleringsregeling Landschap – Waterschap Aa en Maas) is er voor de particulieren nu al subsidie beschikbaar.

ELINGS

Deelgebied 6, Kampenlandschap

Kenmerkend voor dit gebied is de kleinschaligheid met een onregelmatige blokverkaveling, welke gefragmenteerd, soms planmatig, ontgonnen is. Dit deels lemige en deels droge gebied kan, net als deelgebied 3 gezien worden als de schil rond de bos west. Ook hier staan veel populieren rijen, hooilandjes, boomweides en bosjes. Daarnaast zijn er in dit gebied veel sloten en is het pootrecht duidelijk zichtbaar in het landschap. Anders dan in deelgebied 3 liggen hier veel compacte ruimtes waarbij ruimtes aan 3 of 4 zijden door beplanting begrensd zijn.

De begrenzing van dit deelgebied is tot stand gekomen aan de hand van de topografische kaart van 1900, het beheerplan van Staatsbosbeheer en de schetssessie landschapsvisie van 5 april 2023. Het huidige oordeel over dit gebied is dat de ruimtelijkheid van het landschap goed te ervaren is en de verkaveling een gave indruk maakt. Er is hier veel coulissenwerking zichtbaar door de werking van bosjes, singels, populierenweides en de wegaanplant. Daarnaast is ook dit gebied onderhavig aan sterke verdroging.

Plan van aanpak voor dit deelgebied: In dit gebied zullen de kermerkende boomweides, liefst met populieren, zoveel mogelijk hersteld worden op plaatsen waar ze in het zicht liggen. Waar dat niet is mogen ze langzaam verbossen. Daardoor zullen er op veel plaatsen kleine ruimtes met hooilandjes overblijven. De locatie van de hooilandjes ligt niet vast, maar is indicatief aangegeven op de visiekaart. De ontginningslijnen zullen versterkt worden door aanplant van bomen, volgend aan het pootrecht. Ook zal er een natte ecologische verbindingzone aangelegd worden welke vanaf deelgebied 1 het gebied in komt. Dit komt uit het regionaal water en bodemprogramma van de provincie Noord Brabant. De hoofdwatgang (o.a. met gebiedsvreemd water) wordt hier om de Natte Natuurparel heen geleid, zodat er meer schoon water vastgehouden wordt in de Natte Natuurparel zelf.

Deelgebied 7 en 8, Kampenlandschap

Kenmerkend voor dit gebied is het open karakter met een onregelmatige blokverkaveling. Het gebruik is extensief agrarisch.

De begrenzing van dit deelgebied is tot stand gekomen aan de hand van de begrenzing attentiezone Natte Natuurparel, de AHN hoogtekaart en de visie uit 2021.

Het huidige oordeel over dit gebied is dat het landschap vrij kaal is, waardoor vooral de stedelijke rand op de achtergrond dominant zichtbaar is.

Plan van aanpak voor dit deelgebied: Coulissen door aanplant van landschapselementen zijn hier wenselijk, om het beeld te versterken. Ook is hier veel kans om erfbeplanting aan de windzijde van woningen en bedrijven te realiseren. Daarnaast biedt dit gebied ruimte voor bijzondere aanplant als een geboortebos, hopteelt, voedselbos, herdenkingsbos, etc.

Deelgebied 9, Smaldonken

Een klein los stukje Natte Natuurparel dat minder de aandacht heeft is het natte stuk bij Smaldonken. Kenmerkend voor dit gebied is de natte, lemige bodem en het kleinschalige en organisch karakter.

De begrenzing van dit deelgebied is tot stand gekomen aan de hand van de topografische kaart van 1900, de AHN hoogtekaart en het beheerplan van Staatsbosbeheer. Het is een landschapselement

dat in het kader van de ruilverkaveling Sint-Oedenrode in 1996 is aangelegd. De NNP grens valt daarbinnen.

Het huidige oordeel over dit gebied is dat het een ontworpen landschap is - door landschapsarchitect dhr. Romke van Willenswaard in opdracht van de rvk-commissie St-Oedenrode - dat nog veel kwaliteiten heeft.

Plan van aanpak voor dit deelgebied: Dit gebied valt voor nu buiten de opdracht, omdat hier geen maatregelen zijn gepland.

Boomsoorten in de deelgebieden

Voor de aanplant van de juiste boomsoort is de nieuwe hydrologische situatie het uitgangspunt.

Er is een selectie gemaakt van boomsoorten voor bosaanplant en voor versteken van ontginningslijnen en er is een selectie boomsoorten voor de lanen en de voorpootstroken.

Deze soorten corresponderen ook met de nieuw voorgestelde natuurambitietypen.